

Nakladnici
CENTAR ZA DEMOKRACIJU I PRAVO
MIKO TRIPALO
PRAVNI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

Za nakladnike
JOSIP KREGAR
ŽELJKO POTOČNJAK

Urednik nakladničke djelatnosti
IGOR GLIHA

Lektura
TEA RADO

Korektura
VESNA RADAKOVIĆ-VINCHIERUTTI

Rješenje korica
BORIS LJUBIČIĆ

Grafička priprema i tisak
SVEUČILIŠNA TISKARA d.o.o., ZAGREB

Knjiga je nastala u okviru znanstvenog projekta Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa "Stratifikacija i vrijednosne orijentacije u hrvatskome društvu" (broj 100-1001172-1068)

KORUPCIJA I POVJERENJE

JOSIP KREGAR
DUŠKO SEKULIĆ
ŽELJKA ŠPORER

Centar za
demokraciju
i pravo
Miko Tripalo

Zagreb, 2010.

Duško Sekulić

PERCEPCIJA KORUMPIRANOSTI U VREMENSKOJ PERSPEKTIVI

Opća percepcija korumpiranosti

Pitanje koje želimo analizirati u ovom radu je kako građani Hrvatske vide korumpiranost. Jasno je da percepcija nije isto što i stvarna raširenost korupcije. No koliko god odražavala, s jedne strane, možda samo javnu debatu ili javno mnijenje, s druge strane percepcija utječe na ponašanje ljudi, na njihovo povjerenje i način djelovanja u društvu. Sjetimo se poznatog diktuma klasičnog američkog sociologa Wiliama Thomasa (1928.): "Ako ljudi definiraju situaciju kao stvarnu, ona postaje stvarna u svojim posljedicama"¹. Prema tome, smatraju li ljudi da je korupcija raširena, drugačije će se ponašati nego ako smatraju da korupcija nije raširena ili da ne postoji. Općenito, možemo utvrditi da je opće povjerenje u institucije sistema, one kojima se reguliraju različite aktivnosti društva, pod utjecajem percepcije o postojanju korupcije. Ta percepcija odredit će stav prema institucijama sistema, pa i prema cijelom sustavu, a time će odrediti i pojedinačno djelovanje, zadovoljstvo društvom u kojem se živi i općenito legitimnost samog sustava.

Osnovno je pitanje kakva je distribucija percepcije korupcije u državnim službama? Mogu li se detektirati neki socijalni uzroci per-

¹ Thomas, W. I., Swaine Thomas, D., *The Child in America*, Alfred Knopf, New York, 1928.

cepcije korumpiranosti i dolazi li do promjene te percepcije u funkciji vremena? Kako bismo pokušali odgovoriti na to pitanje, služimo se podacima dvaju istraživanja. Prvo je provedeno u prosincu 2003. i siječnju 2004., u projektu *South East European Social Survey Project*, koji je financiralo Ministarstvo znanosti Norveške. U Hrvatskoj je ispitan reprezentativni uzorak od 2.550 ispitanika, a ovdje se koristimo uzorkom polovice (1.250) ispitanika, jer je čitav uzorak bio podijeljen na dvije skupine da bi se mogao upotrijebiti veći broj pitanja.

Drugo je istraživanje, u ožujku 2010., proveo Institut za društvena istraživanja u sklopu projekta "Stratifikacije i vrijednosni sistem u Hrvatskoj", na reprezentativnom uzorku od 1.000 ispitanika, a financiralo ga je Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske.

Zanimljiva je činjenica da je 2010. izbacila korupciju u prvi plan, kao jednu od ključnih kriznih točaka u društvu. Kao istraživačko postavljamo i pitanje kako je otkrivanje korupcijskih afera, koje je počelo neobjašnjenim odlaskom premijera Sanadera sa svojega mjesta, djelovalo na percepciju korupcije? S jedne strane mogli bismo očekivati da će se percepcija korumpiranosti smanjiti, suočena s velikim brojem otkrivenih slučajeva i spremnošću mjerodavnih institucija da odlučno djeluju protiv nje. Naime, ljudi će uvidjeti da se nešto radikalno poduzima, da su akteri korupcije sigurno zastrašeni i da čitava stvar s korupcijom "ide na bolje". No, s druge strane, otkrivanje onoga na što su svi sumnjali da je prisutno, može djelovati na povećanje cinizma, razočaranje, uvjeravanje onih koji su ipak mislili da korupcija nije toliko prisutna da ona to ipak jest, i to će sve onda pridonijeti povećanju percepcije korupcije.

Osnovna informacija od koje polazimo u analizi je distribucija odgovora na sljedeće pitanje:

Tablica 1. Distribucija odgovora na pitanje: "Što mislite, koliko su primanje mita i korupcija rašireni u ovoj zemlji, među osobama koje rade u državnim službama?"

Odgovor	2004.		2010.	
	N	%	N	%
Gotovo nitko nije uključen	15	1,2	2	0,2
Samo nekolicina je uključena u to	269	21,5	137	13,7
Većina ih je uključena	624	49,9	375	37,4
Gotovo svi su uključeni	274	21,9	440	43,9
Ne zna	68	5,4	48	4,8
Ukupno	1.250	100,0	1.002	100,0

Prema tome, 2004. godine velika je većina građana smatrala da je korupcija u državnim službama jako raširena. Ako zbrojimo dva posljednja odgovora (većina ili gotovo svi u državnim službama su uključeni u primanje mita i u korupciju), dobivamo da to smatra 71,8% građana Hrvatske. Distribucija odgovora u 2010. pokazuje kako još više građana smatra da je korupcija široko rasprostranjena. Da je većina ili da su gotovo svi državni službenici uključeni u korupciju, sada drži 81,3% građana. Dakle, ionako visoka percepcija korumpiranosti povećala se za 10%. Štoviše, pogledamo li krajnju kategoriju – "Gotovo svi su uključeni", vidimo da se broj građana koji to misli podvostručio, s 21,9% na 43,9%. Prema tome, jedini zaključak koji iz tih podataka možemo izvući je da imamo posla s dramatičnim skokom percepcije korumpiranosti u državnoj službi. Akcije na suzbijanju korupcije, razotkrivanje njenih razmjera pogoršalo je njenu percepciju do dramatičnih razmjera.

Pogledamo li i još malo unatrag, u 1995. godinu, možemo sa sigurnošću konstatirati da je taj pad povjerenja ustvari nastavak kontinuiteta nepovjerenja koji se može pratiti već i od spomenute godine. Naime u 1995. godini, kada je provedeno prvo istraživanje *World Values Survey* u Hrvatskoj, postavljeno je isto pitanje o percepciji korumpiranosti. Podaci kako ih prezentira Štulhofer² nisu precizno

² Štulhofer, A.. Perception of Corruption and the Erosion of Social Capital in Croatia 1995-2003., *Politička misao*, XLI. (2004.), 5, 74.-86.

usporedivi, ali razlike su minimalne. Naime on u svojoj tablici daje postotke u koje nisu uključeni oni koji su dali odgovor “ne znam”. Da su gotovo svi uključeni u korupciju, to u 1995. izjavljuje 14,7% ispitanika, 2004. godine 23,2%, a 2010. godine 46,1%. Drugim riječima, s tri točke u vremenu može se s pouzdanošću tvrditi da postoji kontinuirani trend pogoršanja percepcije korumpiranosti. Doduše taj je skok izrazitiji u razdoblju 2004.–2010., no prisutan je i u razdoblju 1995.–2004.

Percepcija rasprostranjenosti korupcije

Sljedeći je korak u analizi bio traženje odgovora na pitanje vide li sve strukture stanovništva korupciju jednako? Možemo li detektirati neke socio-demografske grupacije koje vide relativno više ili manje intenzivnu rasprostranjenost korupcije u društvu? Interpretacija dobivenih razlika je, naravno, spekulativna jer nema podataka koji bi nam direktno odgovorili na pitanje zašto se razlike među pojedinim socio-demografskim grupacijama pokazuju. Jednako tako, možemo se upitati zbiva li se porast percepcije korupcije, koji smo konstatirali u Tablici 1., podjednako u svim promatranim kategorijama, ili neke kategorije vide jače ili bilježe relativno slabiji porast korupcije.

Kako bismo olakšali prikazivanje razlika, percepciju korupcije pretvorili smo u skalu od 1 do 4, gdje 1 znači da gotovo nitko nije uključen u korupciju, a 4 da su gotovo svi uključeni. Iako je ovakva transformacija, striktno statistički (intervali među stupnjevima ne moraju biti jednaki kao što naša novostvorena skala implicira) pomalo upitna, u svrhu vizualne prezentacije podataka te nas nijanse ne moraju previše brinuti.

Analizirat ćemo razlike po trima osnovnim obilježjima: obrazovanju, starosti i zanimanju.

Počinjemo pitanjem je li percepcija korumpiranosti različita kod raznih obrazovnih skupina.

Tablica 2. Prosječne vrijednosti percepcije proširenosti korupcije, po obrazovnim skupinama

Obrazovanje	2004.		2010.	
	Aritmetička sredina	N	Aritmetička sredina	N
Osnovna škola i niže	3,0578	294	3,3793	294
Trogodišnja strukovna škola	2,9746	236	3,3500	160
Četverogodišnja gimnazija i tehnička škola	2,9822	394	3,3478	483
Viša škola	2,9115	113	3,2727	77
Visoko obrazovanje	2,8601	143	3,1429	147
Ukupno	2,9780	1180	3,3134	954

Tablica 3. Hi-kvadrat

	2004.			2010.		
	Vrijednost	df	Značajnost (dvosmjerna)	Vrijednost	df	Značajnost (dvosmjerna)
Pearsonov Hi-kvadrat	38,379	16	.001	28,873	16	.025
Omjer vjerojatnosti (Likelihood Ratio)	40,487	16	.001	26,192	16	.051

Ono što se jasno vidi je da percepcija korumpiranosti opada sa stupnjem obrazovanja. Dakle, u odnosu na one s višim obrazovanjem, oni s nižim smatraju kako su državne službe korumpiranije, a mito raširenije. Iako razlike u apsolutnom smislu nisu velike (kao što vidimo, prosjek u 2004. za one s osnovnom školom je 3,0578, a za one s fakultetskom spremom 2,8601), ali su statistički značajne. Jedina ispravna interpretacija je da oni s višim obrazovanjem percipiraju relativno manju korumpiranost nego oni s nižim obrazovanjem. I jedni i drugi percipiraju korupciju i mito kao raširene. Ne možemo reći kako obrazovne kategorije percipiraju bitno drugačije raširenost mita i korupcije, ali ipak postoji, u nijansama, razlika u percepciji.

Činjenica da aritmetička sredina onih s osnovnom školom prelazi 3, u supstantivnom smislu znači da prosječna percepcija prelazi tvrdnju “većina ih je uključena /u korupciju/” i već tendira prema “gotovo su svi uključeni”. U onih s visokim obrazovanjem (kao i u svih ostalih kategorija obrazovanja), aritmetička sredina je ispod 3, što znači nešto ispod percepcije “većina ih je uključena”³.

Ako pogledamo rezultate za 2010. godinu, vidimo kako se kod svih obrazovnih kategorija percepcija pomakla naviše. Štoviše, dok je 2004. aritmetičku sredinu veću od 3 imala samo kategorija onih s osnovnom školom, sada su sve obrazovne kategorije u istom “razredu”. Dakle, sve su obrazovne kategorije, u 2010. godini, “prešle” u percepciji razine korumpiranosti onu razinu koju su 2004. imale samo kategorije s osnovnom školom. Ono što također možemo zapaziti je da je, i u toj općoj povišenoj percepciji korumpiranosti, ostala ista pravilnost, pa oni s nižim obrazovanjem percipiraju korumpiranost rasprostranjenijom nego oni s višim obrazovanjem.

Sljedeći je korak ustanoviti postoji li razlika u percipiranju raširenosti korupcije i mita s obzirom na zanimanje ispitanika. Sva smo zanimanja podijelili u sedam osnovnih kategorija: poljoprivrednici, NKV, PKV radnici, KV i VKV radnici, samozaposleni, službenici i tehničari, stručnjaci, te zadnja kategorija poduzetnici, političari i menadžeri. Jasno je da između te klasifikacije i one po obrazovanju, postoji znatno preklapanje, te idemo li od prvospomenute kategorije (poljoprivrednici) prema višim kategorijama, raste i prosječna razina obrazovanja. U cilju analize, ovako poredana zanimanja tretirali smo kao hijerarhiju, polazeći od “najnižeg” (poljoprivrednici) pa do “najvišeg” (poduzetnici, političari i menadžeri). To je naravno arbitrarna hijerarhija na temelju pretpostavljene obrazovne, ekonomske i razine ugleda.

³ Iako podaci nisu izravno usporedivi, sličnu tendenciju možemo uočiti i u *Eurobarometer survey 2009*. I u Evropi u obrazovanju nalazimo tendenciju da opada percepcija o raširenosti mita. (Eurobarometer 72, Public Opinion in the European Union, First results, TNS Opinion & Social, prosinac 2009.)

Tablica 4. Prosječne vrijednosti percepcije proširenosti korupcije, po skupinama zanimanja

Zanimanja	2004.		2010.	
	Aritmetička sredina	N	Aritmetička sredina	N
Poljoprivrednik	2,8750	24	3,5217	23
NKV i PKV	3,0968	155	3,4179	67
KV i VKV	2,9911	338	3,3654	260
Samozaposleni	2,9231	13	3,4783	46
Službenici i tehničari	2,9358	265	3,1389	216
Stručnjaci	2,7374	99	3,1732	127
Poduzetnici, političari i menadžeri	3,0109	92	3,0455	22
Total	2,9655	986	3,2760	761

Tablica 5. Hi-kvadrat

	2004.			2010.		
	Vrijednost	df	Značajnost (dvosmjerna)	Vrijednost	df	Značajnost (dvosmjerna)
Pearsonov Hi-vadrat	50,817	24	.001	38,957	24	.028
Omjer vjerojatnosti (Likelihood ratio)	48,335	24	.002	41,951	24	.013

Očevidna je (očekivana) sličnost s prethodnim nalazom, onim za 2004. Ako u prvom koraku analize isključimo polove: poljoprivrednike na “dnu” i poduzetnike, menadžere i političare na “vrhu”, dobivamo rezultat sličan onome iz Tablice 2. Kako se penjemo po “ljestvici” zanimanja, percepcija korupcije opada jednako kao i u prethodnoj analizi u kojoj smo dobili da, usponom po stupnjevima obrazovanja, percepcija korupcije opada. NKV/PKV radnici percipiraju korupciju raširenijom nego KV/VKV radnici, a ti ju percipiraju raširenijom nego samozaposleni i službenici, a stručnjaci kao relativno najmanje prisutni. (Naravno, stalno moramo imati na umu da se tu radi o relativnim razlikama, tj.

NKV/PKV radnici imaju prosjek 3,0968, a stručnjaci 2,7374, dakle svi percipiraju korupciju raširenom, no NKV/PKV radnicima samo je nešto malo više raširena.) No “vrh” i “dno” se ne uklapaju u ovaj trend. Poljoprivrednici percipiraju manje korupcije nego radnici svih kvalifikacija, makar i oni percipiraju da je ima nešto više nego što to vide stručnjaci. Obrnuto, poduzetnici, menadžeri i političari percipiraju više korupcije nego što bismo to očekivali, s obzirom na njihov socijalni položaj (i prosječno obrazovanje). Uglavnom, stručnjaci (koji su i najobrazovaniji i u tome se ovaj nalaz slaže s onim iz prethodne tablice) smatraju da ima relativno najmanje korupcije. Obrnuto, NKV/PKV radnici (čiji je stupanj obrazovanja najniži) smatraju da korupcije i mita ima najviše. Poduzetnici, političari i menadžeri, bez obzira na svoje obrazovanje, smatraju da korupcije ima više nego što to misli komparabilna grupacija stručnjaka. Znači li to da je ta grupacija u poziciji da ima više kontakta s potencijalnom korupcijom ili je jednostavno senzibilnija na “osjetljive teme”? Možemo jednako postaviti pitanje zašto oni s najnižih položaja, NKV/PKV radnici ili ljudi s najnižim obrazovanjem, smatraju da ima najviše korupcije? Je li to stoga što su njene najčešće “žrtve”, jer za sve moraju “plaćati”, ili je to jednostavno “eho” onoga što se “priča”? U brojčanom smislu vidimo da u 2004. aritmetička sredina prelazi brojku 3, dakle percepciju kako je “većina uključena”, a kreće se prema “gotovo su svi uključeni” samo u NKV/PKV radnika i poduzetnika, političara i menadžera, iako je to vrlo “marginalan” i neznatan prijelaz preko “trojke”. Ako pogledamo što se zbiva u 2010., onda kao i u obrazovnim kategorijama vidimo da u svim kategorijama zanimanja prosječna percepcija korupcije prelazi 3. Različitosti koje su karakterizirale 2004. sada u velikoj mjeri nestaju i percepcija korupcije relativno pravilnije pada sa zanimanjem. “Posebnost” najviše kategorije (poduzetnika, političara i stručnjaka) nestaje jer je percepcija korumpiranosti više porasla u ostalih kategorija. Tako na primjer kod poljoprivrednika imamo porast s 2,8750 na 3,5217, a u samozaposlenih s 2,9358 na 3,1389. U najvišoj kategoriji stručnjaka, političara i menadžera, koji su imali vrlo visoku percepciju korupcije u 2004. (odmah iza NKV/PKV radnika), došlo je do vrlo malog porasta (s 3,0109 na 3,0455) pa su ih tako sve druge kategorije “prestigle”. Ti su rezultati slični onima koje možemo vidjeti za zemlje

Europske unije. Tamo imamo male, ali regularne pravilnosti blagog pada percepcije korupcije sa zanimanjem. Tako na primjer da je korupcija raširena u sudstvu smatra 29% menadžera, 37% samozaposlenih, 38% ostalih “bijelih ovratnika”, a 40% fizičkih radnika. Da korupcija postoji u policiji smatra 32% menadžera, 37% samozaposlenih, 38% ostalih “bijelih ovratnika” i 43% fizičkih radnika. Jednako za carinske službe smatra 30% menadžera, 40% samozaposlenih, 38% “bijelih ovratnika” i 38% fizičkih radnika⁴.

Kao treću dimenziju uzimamo starost ispitanika. Čitavu populaciju podijelili smo u četiri dobne skupine (18–32, 33–45, 46–58 i 59 i više godina).

Tablica 6. Prosječne vrijednosti percepcije proširenosti korupcije, po dobnim kategorijama

Dobne kategorije	2004.		2010.	
	Aritmetička sredina	N	Aritmetička sredina	N
od 18 do 32	3,0068	292	3,3576	330
od 33 do 45	2,9712	312	3,2627	255
od 46 do 58	2,9435	283	3,2627	217
od 59 i više	2,9898	294	3,3673	147
Ukupno	2,9780	1181	3,3119	949

Tablica 7. Hi-kvadrat

	2004.			2010.		
	Vrijednost	df	Značajnost (dvosmjerna)	Vrijednost	df	Značajnost (dvosmjerna)
Pearsonov Hi-kvadrat	44.248	12	.000	26.725	12	.008
Omjer vjerojatnosti (Likelihood Ratio)	39.247	12	.000	24.227	12	.019

⁴ Eurobarometer 72, Public Opinion in the European Union, First results, TNS Opinion&Social, prosinac 2009.

Među dobnim skupinama postoji značajna razlika u percepciji korupcije. Relativno veću korupciju percipiraju najmlađi i najstariji. Relativno najmanju korupciju percipiraju oni u kategoriji od 46 do 58 godina. Pogledamo li što se desilo u 2010., možemo konstatirati kako je ta struktura odnosa među skupinama sačuvana uz promjenu da se percepcija svih dobnih kategorija pomaknula prema gore. Dok je 2004. prosječna percepcija samo za najmlađe skupine malo prelazila 3, sada je to slučaj sa svim dobnim kategorijama. Želimo li opet pronaći usporedbu s Europom, možemo konstatirati da je potvrđena analogija u najmlađoj starosnoj kategoriji koja ima tendenciju percipiranja više razine korupcije od ostalih kategorija. No analogija ne vrijedi u skupini starijih, jer u Europi oni, obrnuto, imaju tendenciju da percipiraju korupciju kao manje raširenu nego ostale dobne kategorije.

Jedna interpretacija

Osnovni nalaz je kako svi percipiraju korupciju i mito jako raširenima. No postoje razlike u percepciji raširenosti s obzirom na ključna socio-demografska obilježja. Manje obrazovani, oni na nižim socijalnim položajima (s iznimkom samog "vrha") percipiraju korupciju raširenijom. Isto tako, najmlađi i najstariji percipiraju korupciju raširenijom u odnosu na one u srednjoj dobi. Jedna bi moguća interpretacija mogla biti da korupciju, kao relativno rašireniju, percipiraju oni koji su potencijalno njene "žrtve". Ljudi na nižim položajima u društvu (mjereno ili zanimanjem ili obrazovanjem) imaju manje "veza" i utjecaja, manje su "umreženi" i da bi bilo što postigli u doticaju s državnim, zdravstvenim, obrazovnim i inim institucijama, trebaju više posegnuti za nelegalnim sredstvima. Oni koji su bliže centrima moći, obrazovaniji i oni na višim položajima, mogu lakše postići ono što im je potrebno jer su "umreženiji", imaju više poznanstava ili se pak u dodiru s tim službama nalaze s istom ili čak nižom socijalnom skupinom koja će se ponašati u susretu s njima više u skladu s pravilima. Isto vrijedi i kada to mjerimo prema dobnim skupinama, jer su oni najstariji i najmlađi najmanje moćni

i utjecajni, a oni u srednjim godinama relativno su najutjecajniji. Iznimka su poduzetnici, menadžeri i političari koji odskaku od tog pravila, a može se objasniti, s jedne strane, da su najviše u dodiru s korupcijom i najviše su svjesni koliko je teško poslovati (menadžeri i poduzetnici), a s druge strane, ta je grupacija najviše svjesna rasprostranjenosti problema i njegovog javnog značaja (političari).

Vratimo li se na hipotezu da intenzivirana borba protiv korupcije, otkrivanje i procesuiranje velikog broja koruptivnih slučajeva u javnim službama djeluju na percepciju korupcije, odgovor je jednoznačan. Percepcija korupcije raste i počinje se približivati tvrdnji da su "gotovo svi uključeni u korupciju". Otkrivanje niza koruptivnih slučajeva u zemljama Europske unije u pravilu za posljedicu ima znatan skok percipirane korupcije. Tako je, na primjer, u Finskoj započeta intenzivna diskusija o financiranju političkih stranaka bila praćena optužbama o korupciji i otkrićima o sumnjivim izbornim donacijama. To je imalo za posljedicu dramatičan skok percepcije korumpiranosti političara na nacionalnoj razini za čak 36%. Kako je korupcija široko rasprostranjena među političarima sada vjeruje 63% Finaca naspram 27% koliko ih je vjerovalo prije dvije godine (2007.). U Velikoj Britaniji je otkriće da je jedan broj poslanika iskazivao lažne putne troškove dovelo do skandala i do nekoliko ostavki. Kao posljedica, broj onih koji smatraju da je korupcija raširena među političarima porastao je od 44% u jesen 2007. na 62% potkraj 2009. Sličan proces također je jako vidljiv u Bugarskoj gdje je tamošnja vlada, izabrana u lipnju 2009., učinila borbu protiv korupcije svojim glavnim prioritetom. Te primjere navodimo samo kao ilustracije pravila da otkrivanje i pooštrena borba protiv korupcije dovode do toga da se korupcija percipira raširenijom nego prije. To pravilo vrijedi u dramatičnom obliku i za Hrvatsku.

Percepcija korupcije i povjerenje u institucije

Ustvrdili smo kako percepcija ima značajne posljedice na ljudsko djelovanje i viđenje svijeta oko sebe. U daljnjoj analizi ispitat ćemo

Tablica 8. Pearsonov R između percepcije korupcije i povjerenja u institucije

Povjerenje u institucije	Crkva	Vojska	Sudstvo	Tisak	TV	Sindikata	Policija	Vlada	Sabor	Političke stranke	EU	UN
Koliko je široko rasprostranjena korupcija?												
2004.	-.115**	-.062*	-.072*	-.048	-.060*	-.015	-.057*	-.044	-.036	-.060*	-.036	-.011
2010.	-.090**	-.143**	-.124**	-.054	-.104**	-.088**	-.198**	-.135**	-.131**	-.063	-.120**	-.127**

** Korelacija je značajna na 0.01 razini (dvosmjerni test)

* Korelacija je značajna na 0.05 razini (dvosmjerni test)

upravo takvu jednu konzekvencu. Je li percepcija proširenosti mita i korupcije povezana s povjerenjem u institucije⁵? Naime, u istim istraživanjima pitali smo ispitanike u kojoj mjeri imaju povjerenje u niz društvenih institucija. Iako, kao što znamo, korelacija nije i dokaz o kauzalitetu, poći ćemo od hipoteze da ako netko percipira da je korupcija više rasprostranjena, jednako će tako imati i manje povjerenja u ključne društvene institucije. Ovdje dajemo Tablicu 8. s korelacijama između percepcija raširenosti korupcije i povjerenja u institucije. Pozitivni koeficijenti znače da što je percepcija korupcije veća, to je manje povjerenje u institucije. Pokazuje se kako takva korelacija postoji, odnosno što ljudi percipiraju korupciju i mito proširenijima, to manje vjeruju u institucije. To pravilo vrijedi bez iznimke. Jedino što možemo zapaziti je da je ta veza jača za neke institucije, a relativno manje intenzivna za neke druge.

⁵ Širu analizu povjerenja vidi u poglavlju Povjerenje u institucije građana Hrvatske. Tu valja napomenuti da je u svom istraživanju A. Štulhofer (Perception of Corruption and the Erosion of Social Capital in Croatia 1995-2003., Politička misao, XLI. (2004.), 5, 74.-86.) našao da je percepcija korumpiranosti (mjerena istim pitanjem kao i ovdje) jedini značajni prediktor općeg socijalnog povjerenja u ljude.

Osnovno, ono što odmah upada u oči je da svi koeficijenti imaju negativan predznak. To znači da između povjerenja u institucije i percepcije korupcije postoji negativni odnos, to jest što korupciju percipiramo kao višu, manje imamo povjerenja u institucije i, obratno, budući da iz korelacije ne možemo ništa zaključivati o kauzalnom smjeru. Smatramo ipak kako percepcija korupcije potkopava povjerenje u institucije, a ne obrnuto, da povjerenje u institucije utječe na percepciju korupcije. Povjerenje u institucije svakako je nešto stabilnije, što se može mijenjati pod utjecajem korupcije koja je više varijabilna. Generalno uzevši, korelacija između povjerenja u institucije i percepcije korupcije je viša u 2010. nego u 2004. (jedina je iznimka korelacija povjerenja u crkvu i percepcija korupcije). U 2004. ta je korelacija -.115 i značajna je na .001 razini. Značajne su korelacije, iako su znatno manje, i one između percepcije i povjerenja u vojsku, pravosuđe, televiziju, policiju i političke stranke. Ostale korelacije nisu značajne, ali je indikativno da su sve negativnog predznaka. U 2010. dolazi do promjene i sve korelacije (osim one s crkvom) postaju veće i značajne na .001 razini. Dakle, porast percepcije korumpiranosti je smanjio povjerenje u institucije. Vidimo da korelacija između povjerenja u Vladu, Sabor i sindikate i percepcije korumpiranosti, iako negativnog predznaka u 2004., nije dosegla razinu značajnosti. U 2010. sve su te korelacije znatno više i značajne, što upućuje na to da što je veća percepcija korupcije, manje je povjerenje u te institucije. Zanimljivo je da se isti princip prenosi i na EU i UN. Te korelacije nisu bile značajne u 2004., a sada to postaju. Jedine korelacije koje nisu značajne u 2010. su one između percepcije korupcije i povjerenja u tisak i političke stranke.

Prema tome, porast percepcije korumpiranosti povlači za sobom snažniji porast povezanosti povjerenja u institucije i percepcije korumpiranosti.

Percepcija korupcije i glasovanje na predsjedničkim izborima

Na kraju, možemo postaviti pitanje je li glasovanje na posljednjim predsjedničkim izborima na bilo koji način povezano s percepcijom

korupcije? To pitanje možemo postaviti na temelju dva osnovna razloga. U prvom redu, "nova pravičnost" bila je jedan od osnovnih motiva kampanje kandidata Ive Josipovića. Već samo na temelju te činjenice možemo očekivati da će podrška njemu biti jača među ljudima koji su osjetljiviji na problem korupcije. Tome moramo pridodati i činjenicu da je Ivo Josipović bio jedan od glavnih inicijatora zakona o nezastarijevanju kriminala nastalog u pretvorbi. S druge strane, javna percepcija o kandidatu Milanu Bandiću uvelike je povezana s (nikada dokazanim) koruptivnim radnjama. Sve to govori u prilog tezi da oni koji se odlučuju za Milana Bandića korupciju smatraju manje važnom ili stavljaju druge stvari ispred problema korupcije. Iz svega ovoga postavljamo hipotezu da će se glasači Ive Josipovića razlikovati od onih koji su glasovali za Milana Bandića time što percipiraju korupciju kao rašireniji problem.

Najprije možemo pogledati što su naši ispitanici izjavili kako su glasovali na izborima.

Tablica 9. Glasovanje na predsjedničkim izborima 2010.

Ispitanik je glasovao za:	N	%
Milan Bandić	161	16,9
Nisam glasovao	313	32,8
Ivo Josipović	480	50,3
Ukupno	954	100,00

Vidimo odmah da je broj onih koji su izjavili da su glasovali za Josipovića veći nego što je to bio slučaj na izborima. U ovom nas trenutku ne zanima izvor te diskrepancije. On može ležati u karakteristikama uzorka, u poznatoj tendenciji da ljudi poslije izbora imaju sklonost izjaviti da su glasovali za pobjednika ili pak u većoj tendenciji onih koji su glasovali za Milana Bandića (bilo zbog korelacije obrazovanja i tendencije javnog otkrivanja političkih preferencija ili zbog tendencija prikrivanja da je ispitanik glasovao za gubitnika), ili zbog bilo koje kombinacije tih faktora. U ovom nas trenutku ne zanima reprezentativnost nego razlike između skupina glasača. Po-

gledajmo kako percipiraju korupciju oni koji su glasovali za jednog ili drugog kandidata.

Tablica 10. Glasovanje na predsjedničkim izborima 2010. i prosječna ocjena korumpiranosti

Ispitanik je glasovao za:	Aritmetička sredina percepcije korumpiranosti
Milan Bandić	3,1677
Nisam glasovao	3,3419
Ivo Josipović	3,3438

Iako u svakoj grupaciji prosjek prelazi 3 (dakle stav da je većina uključena u korupciju), kod onih koji nisu izašli na izbore i onih koji su glasovali za Josipovića to je pomaknuto na više, odnosno prema sredini, između stava da je većina uključena u korupciju i da su gotovo svi uključeni u korupciju. Ako provedemo analizu varijance, dobiveni F test je 4,015 značajan na razini .018.

To nam govori da se skupine ispitanika koji su glasovali za pojedinog kandidata među sobom statistički znatno razlikuju s obzirom na percepciju korupcije. Tuckeyev test pokazuje koje skupine razvrstava u homogene podskupine. S obzirom na percepciju korumpiranosti, on glasače jasno razvrstava u dvije skupine. S jedne strane su oni koji su podržali Milana Bandića i koji percipiraju korupciju kao relativno manje rasprostranjenu i oni koji su glasovali za Josipovića te oni koji nisu izašli na izbore, a koji korupciju percipiraju kao više rasprostranjenu.

Tablica 11. Tuckeyev test

Kandidat	N	Subset za alpha=0,05	
		1	2
Milan Bandić	161	3,1677	
Nisam glasovao	313		3,3419
Ivo Josipović	480		3,3438
Značajnost		1,000	.999

Prikazane su aritmetičke sredine homogenih podskupina.

Prema tome, naša je hipoteza potvrđena. Oni koji su glasovali za Josipovića (i oni koji nisu izašli na izbore) percipiraju korupciju raširenijom u odnosu na one koji su glasovali za Milana Bandića. Iako i oni koji su glasovali za Bandića smatraju da je korupcija raširena, oni koji podržavaju Josipovića (i oni koji nisu glasovali – između tih dviju skupina nema razlike) smatraju to još više. S druge strane, ljudi koji korupciju percipiraju kao rašireniju, a nisu glasovali, vjerojatno su izgubili povjerenje u institucije pa i u to da bi glasovanjem za kandidata koji naglašava borbu protiv korupcije bilo što mogli promijeniti. Oni koji su glasovali za Josipovića, pretpostavljamo, smatrali su da njegov profil i osnovna usmjerenost kampanje više garantira borbu protiv korupcije. Nasuprot tome, oni koji korupciju smatraju manjim problemom, opredjeljivali su se prema drugim kriterijima i glasovali za Milana Bandića. Da je percepcija korupcije važan samostalni faktor možemo zaključiti i iz činjenice da se njen utjecaj na glasovanje ne može poništiti drugim faktorima. Na primjer, poznato je da su oni višeg obrazovanja glasovali za Josipovića. Ali ne možemo reći da to “objašnjava” korelaciju percepcije korupcije i glasovanja, jer oni višeg obrazovanja percipiraju korupciju kao relativno manje raširenu. Kada bi obrazovanje bilo “objašnjavajući” faktor, onda bi oni koji su glasovali za Josipovića percipirali manju korupciju od onih koji su glasovali za Bandića. Zaključujemo, dakle, da je stav prema korupciji i bez obzira na druge faktore imao udjel u odluci za koga glasovati.

Zaključak

U radu smo pokazali da se percepcija korupcije znatno mijenja u posljednjih petnaest godina, tj. da raste. To je očito uvjetovano događanjima u društvu, naročito u posljednje vrijeme, okarakterizirano otkrivanjem velikog broja koruptivnih slučajeva. Vidjeli smo također da ta percepcija nije sasvim identična u svim kategorijama stanovništva, iako su trendovi prema percipiranju njezina povećanja univerzalni. Percepcija korupcije povezana je s povjerenjem u institucije te povećanjem percepcije korupcije ta negativna korelacija postaje

još izraženija. Percepcija korupcije povezana je i s glasovanjem na posljednjim predsjedničkim izborima, na kojima su oni koji percipiraju korupciju kao rašireniju više glasali za kandidata Josipovića, a oni koji su glasali za kandidata Bandića percipiraju korupciju kao nešto manje raširenu (iako obje grupe percipiraju korupciju kao široko rasprostranjenu). Prema tome, možemo reći da je percepcija korupcije važan barometar društvenih kretanja, a vezana je i za niz drugih fenomena, poglavito za povjerenje u institucije i glasovanje na izborima.